

Весці БДПУ

Штоквартальны навукова-метадычны часопіс.
Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

№ 4(54) 2007

СЕРЫЯ 2.
Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія.
Эканоміка. Культуралогія

Змест

Галоўны рэдактар:
П. Дз. Кухарчык

- Рэдакцыйная калегія:**
Н. Г. Алоўнікава
А. І. Андарала
(нам. галоўнага рэдактара)
У. В. Амелькін
В. А. Бондар
М. К. Буза
В. В. Бушчык
(нам. галоўнага рэдактара)
Ю. А. Быкадораў
(нам. галоўнага рэдактара)
І. В. Бяльцо
А. М. Вігчанка
С. Я. Гайдукевіч
К. У. Гаўрылавец
А. А. Гіруці
В. М. Дабранскі
Л. М. Давыдзенка
А. В. Данільчанка
М. М. Забайскі
В. Б. Кадацкі
Я. Л. Каламінскі
У. М. Калюноў
Л. В. Камлюк
Л. А. Кандыбовіч
І. В. Катляроў
П. В. Кікель
Г. А. Космач
У. М. Котаў
Н. І. Кунгурава
М. В. Лазаковіч
І. Я. Левяш
М. І. Лістапад
А. М. Люты
У. А. Мельнік
І. А. П...

Весці БДПУ
сер 2, № 4, 2007

Гісторыя

Шаўчук І.І. Дынаміка колькаснага складу аспірантуры па гуманітарных дысцыплінах (20–30-я гг. XX ст.) 3

Здановіч У.В. Падрыхтоўка кадраў вышэйшай кваліфікацыі па гісторыі Беларусі перыяду Вялікай Айчыннай вайны (1990–2005 гг.) 7

Помазай С.В. Сацыяльны і нацыянальны склад навучэнцаў прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў БССР у першай палове 1920-х гг. 13

Мініцкі М.І. Гістарычныя адукацыйныя веды: роля кагнітыўных практык 18

Вуглік І.Р. Сацыяльна-дэмаграфічны характарыстыкі беларускага сялянства XVIII ст. 22

Русецкі С.В. Вывучэнне традыцый дабрачыннасці ва ўсходніх славян у беларускіх, расійскіх і украінскіх даследаваннях XIX – пачатку XXI ст. 25

Атрушкевіч М.М. Гіпдзейскае заканадаўства ў Беларусі ў 20-я гг. XIX ст. 30

Лаўрыновіч Д.С. Віленскія акцыябрысты і іх саюзнікі ў пачатку XX ст. ... 33

Вараб'ёў А.А. Да пытання аб выніках выбараў ва Устаноўчы сход у Гарадоцкім павеце Віцебскай губерні 37

Крыварот А.А. Узаемадзеянне беларускіх і расійскіх партызан (1941–1944): гісторыяграфія за 1941–1965 гг. 40

Вялікі А.Ф. Савецка-польскае Пагадненне аб рэпатрыяцыі ад 25 сакавіка 1957 г. як нарматыўна-прававая база рэпатрыяцыі палякаў з БССР у Польшчу 45

Папоў М.А. Дапаможныя біскупы Магілёўскага рымска-каталіцкага архібіскупства ў эпоху мітрапаліта Станіслава Богуша-Сестранцэвіча (1773–1826 гг.) 50

Скарабагатая І.А. Нацыянал-сацыялістычны рух у Аўстрыі (1920-я гг.) 55

Філасофія

Кікель П.В., Абалевіч І.В. Беларускі шлях развіцця: праблемы і перспектывы 60

Таркан І.І. Канцэпцыі дыялога культур у рускай філасофскай думцы другой паловы XX ст. 63

Ігнатовіч А.Л. Неасакратаўская размова ў кантэксце развіцця кагнітыўнай навукі другога пакалення 66

Паліталогія

Сімановіч І.С. Метады экстрапаляцыі і параўнальнага аналізу народных адносін 69

ноўскім з 140-га Зарайскага пяхотнага палка [9, л. 33]. На аснове такіх даных, думаецца, можна ануляваць атрыманыя большавікамі галасы выбаршчыкаў ва ўсёй Старынскай воласці (Забароўскім, Старынскім, Сяргееўскім і Аскеранскім участках), а гэта – 1191 голас [7, л. 74]. Дарэчы, ні павятовая, ні акруговая выбарчыя камісіі нічога па фактах парушэнняў працэдур галасавання ў Гарадоцкім павеце не зрабілі. Акрамя адзначаных парушэнняў, мы на аснове даных і па іншых выбарчых участках, паспрабуем вызначыць дадаткова тыя ўчасткі, дзе яшчэ маглі быць парушэнні. Так, у Прусаўскім участку большавікі атрымалі 660 галасоў, а адзін голас дастаўся спісу № 11, больш галасоў ніхто не атрымаў [7, л. 73]. Думаецца, тут большавікі дапусцілі фальсіфікацыю і ў іх атрыманыя галасы належыць ануляваць. Больш участкаў, дзе выніковыя даныя выклікалі б сумненні ці падазрэнні, не было, таму атрыманыя там рэзультаты галасавання можна лічыць сапраўднымі.

Па Гарадоцкім павеце вынікі выбараў былі наступнымі: спіс № 1 – 12264 галасы, № 2 – 347, № 3 – 267, № 4 – 32, № 5 – 24939, № 6 – 338, № 7 – 713, № 8 – 166, № 9 – 643, № 10 – 131, № 11 – 30, № 12 – 67, № 13 – 262, № 14 – 314, несапраўдным быў прызнаны 231 бюлетэнь [7, л. 75]. Аднак належыць аднаць частку галасоў у эсэраў і большавікоў, што павінны былі зрабіць павятовая і акруговая выбарчыя камісіі. У суме па ўсіх участках, дзе былі зарэгістраваны самыя яўныя парушэнні, у эсэраў трэба аднаць 1766 галасоў выбаршчыкаў, а ў большавікоў – 3434 галасы. Новыя даныя такія: № 1 – 10498 галасоў, № 2 – 347, № 3 – 267, № 4 – 32, № 5 – 21505, № 6 – 338, № 7 – 713, № 8 – 166, № 9 – 643, № 10 – 131, № 11 – 30, № 12 – 67, № 13 – 262, № 14 – 314 галасоў. Усяго па павеце – 35313 галасоў. У працэнтных адносінах спіс № 1 атрымаў 29, 7% галасоў выбаршчыкаў, № 2 – 1%, № 3 – 0, 7%, № 4 – 0,1%, № 5 – 60,9%, № 6 – 1%, № 7 – 2%, № 8 – 0,5%, № 9 – 1,8%, № 10 – 0,4%, № 11 – 0,1%, № 12 – 0,2%, № 13 – 0,7%, № 14 – 0,9%.

На аснове прыведзеных архіўных і іншых крыніц можна зрабіць наступныя высновы: 1. На рэзультатах выбараў у Гарадоцкім павеце Віцебскай губерні негатыўна адбілася незаконная дзейнасць членаў партыі эсэраў і большавікоў, якія дапускалі парушэнні з мэтай штучнага павелічэння атрыманых імі галасоў. 2. Значна больш парушэнняў дапусцілі большавікі і адданыя ім салдаты Паўночнага фронту рускай арміі, якія, як гэта было ў Старынскай воласці, сілай прымушалі мясцовых жыхароў галасаваць за большавікоў. 3. Ні павятовая, ні акруговая выбарчыя камісіі нічога, у мэтах справядлівага падліку атрыманых галасоў, зрабіць не змаглі па прычыне магчымай з імі расправы з боку большавікоў. 4. Новыя даныя вынікаў па выбарах у Гарадоцкім павеце заснаваны на дэталёвым пераглядзе даных па тых выбарчых участках, дзе былі дапушчаны найбольш яўныя парушэнні працэдур галасавання. 5. У наступным, калі, магчыма, знойдуцца нейкія дадатковыя звесткі, гэтыя даныя можна будзе змяніць.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Спирин Л.М. Россия, 1917 год (Из истории борьбы политических партий) / Л.М. Спирин. – М., 1987.
2. Знаменский, О.Н. Всероссийское Учредительное собрание. История созыва и политического крушения / О.Н. Знаменский. – Л., 1976.
3. Сташкевич, Н.С. Приговор революции: крушение антисоветского движения в Белоруссии / Н.С. Сташкевич. – Минск, 1978.
4. Урбанович, А.А. Тактика политических партий в период подготовки и проведения выборов в Учредительное собрание / А.А. Урбанович. – Минск, 1993.
5. Протасов, Л.Г. Всероссийское Учредительное собрание: история созыва и крушения / Л.Г. Протасов. – М., 1997.
6. Кандидатские списки на выборах в Учредительное собрание в Витебской губернии // Национальный архив Республики Беларусь (НАРБ). – Фонд 623. – Оп. 2. – Д. 8.
7. Городокская уездная по выборам в Учредительное собрание комиссия // НАРБ. – Фонд 623. – Оп. 1. – Д. 3.
8. Нарушения во время выборов в Учредительное собрание в Витебской губернии // НАРБ. – Фонд 623. – Оп. 1. – Д. 50.
9. Протоколы Витебской окружной по выборам в Учредительное собрание комиссии // НАРБ.

SUMMARY

In this article the results of election in the All-Russian Constituent Assembly on the territory of Gorodokskij uyezd Vitebsk province are examined. On the basis of new earlier unused archival materials the author quoted new total data of the selection.

УДК 930 «1941/1965»

А.А. Крыварот,

старшы выкладчык кафедры паліталогіі і права БДПУ

УЗАЕМАДЗЕЙННЕ БЕЛАРУСКІХ І РАСІЙСКІХ ПАРТЫЗАН (1941–1944): ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ЗА 1941–1965 гг.

Мэта артыкула – даследаваць і выявіць, наколькі тэма ўзаемадзейнення беларускіх

партызанскіх сіл з партызанскімі фарміраваннямі суседніх абласцей РСФСР, дэсантнымі і рэйда-

ны падраздзяленнямі з савецкага тылу распрацаваны і літаратуры за перыяд да 1965 г. уключна. Утрады факты падаюцца ў супастаўленні на падставе іх назіранняў, паўнаты і дакладнасці.

Знаёмства з літаратурай паказвае, што першыя звесткі аб дзейнасці расійскіх партызанскіх атрадаў іх узаемадзеянні з беларускімі пачалі з'явіцца ўжо ў публікацыях ваеннага часу. Так, у артыкуле кіраўніка ЦШПР П.К. Панамарэнкі «Партызанская война в Белоруссии» паведамляецца, што ў тыле немцаў восенню 1942 г. маскоўскі атрад «Баявы» разграміў калону штаба нямецкай дывізіі каля мястэчка Бароўка на Віцебшчыне, а атрад маскоўскіх камсамольцаў імя Гастэлы знішчыў цяжкі з эсэсаўцамі [16, с. 40–41].

У наступнай працы П.К. Панамарэнкі названа прозвішча камандзіра атрада «Баявы» А.К. Флегантава, а таксама ўтрымліваюцца звесткі аб часе рэйду падраздзялення і колькасці праведзеных ім баявых аперацый. Пра атрад імя Гастэлы напісана, што ён правёў паспяховы рэйд на акупіраванай тэрыторыі [17, с. 38].

Імя П.К. Панамарэнкі да дзеянняў маскоўскага атрадаў можна растлумачыць тым, што ЦШПР актыўна займаўся падрыхтоўкай іх рэйдаў на тэрыторыю Беларусі. Разам з тым аўтар ніколі не скажаў аб удзеле ў дыверсіях сумесна з рэйдавымі атрадамі беларускіх партызан, хоць як па прычыне неабходнасці захавання інтэлекту, так і з-за адсутнасці магчымасці ў ЦШПР на момант выхаду артыкулаў поўнай інфармацыі аб вышэйзгаданых баявых аперацыях.

У першае пасляваеннае дзесяцігоддзе ўпавяданне пра ўзаемадзеянне знаходзім у працах гісторыкаў, арганізатараў і актыўных удзельнікаў уброенай барацьбы. Першым манаграфічным выданнем, у якім змешчаны звесткі аб сумесных дзеяннях беларускіх і расійскіх партызан, была кніга Л.Ф. Цанавы [23–24]. Парадак падрыхтоўкі працы, яе месца ў партызанскай тэматыцы, структура, становачы бакі і недахопы прадэманстраваны беларускім гісторыкам А.М. Літвіным [13, с. 98–100].

У першай частцы паказаны два невялікія па аб'ёме эпізоды дзейнасці расійскіх дыверсійных атрадаў Р.М. Лінькова і А.В. Мяцёлкіна, якія займаліся разгортваннем партызанскага руху адпаведна ў Віцебскай і Магілёўскай абласцях [23, с. 316, 354]. Другая частка кнігі змяшчае звесткі пра значна большае іх ўзаемадзеянне. Згадана пра ўдзел расійскіх камсамольскіх атрадаў «Сібірака» імя Лазо ў фарміраванні брыгады на тэрыторыі Сенненскага раёна [24, с. 111]. Даецца кароткае апісанне падрыхтоўкі і правядзення аперацыі на шашы Лепель – Камень байцамі маскоўскага атрада А.К. Флегантава разам з партызанамі мясцовай брыгады Ф.Ф. Дуброўскага. Пералічаны беларускія падраздзяленні, з якімі

ўзаемадзейнічаў маскоўскі атрад па прыбыцці на тэрыторыю Чэрвеньскага раёна, што ўвайшлі ў брыгаду [24, с. 159–162].

У кнізе паказаны эпізоды абароны беларускімі партызанамі сумесна з 16-й Смаленскай брыгадай і Смаленскім палком І.Ф. Садчыкава Полацка-Лепельскай зоны ад карнай экспедыцыі гітлераўцаў у красавіку – пачатку мая 1944 г. У працы не абдзелена ўвагай дзейнасць аперацыйнай групы па арганізацыі ўзаемадзеяння для адбіцця атак праціўніка на самых напружаных рубяжах абароны [24, с. 427, 434–435, 456–457]. Аднак пры падачы інфармацыі аб баях у Барысаўска-Бягомльскай зоне ў другой палове мая – чэрвені 1944 г. не згадана пра ўзаемадзеянне беларускіх брыгад са смаленскімі фарміраваннямі, хоць сказана, што яны перайшлі сюды пасля прарыву блакады Полацка-Лепельскай зоны [24, с. 478 – 479].

Пры аналізе звестак пра ўзаемадзеянне, паддзеныя ў кнізе Л.Ф. Цанавы, заўважана, што ў іх адлюстраваны падзеі, што адбываліся на Віцебшчыне, і толькі ў двух эпізодах – на Міншчыне, а яшчэ па адным – на Магілёўшчыне і на тэрыторыі Заходняй Беларусі.

Кніга Г.М. Шчарбатава «Камсамол Беларусі ў баях за Радзіму», якая выйшла ў 1950 г., дае інфармацыю пра сфарміраваныя ў савецкім тыле атрады імя Гастэлы, «Сібірака», «Кіравец», накіраваныя затым для барацьбы з немцамі на тэрыторыю Беларусі [26, с. 17]. Аднак паказана толькі баявая дзейнасць атрада імя Гастэлы, які сумесна з беларускімі партызанамі падарваў мост праз раку Пціч і ўдзельнічаў у разгроме гарнізона праціўніка ў вёсцы Ломавічы [26, с. 23, 30–31].

У артыкуле арганізатара партызанскага руху на Віцебшчыне У.Е. Лабанка, асноўнай мэтай якога быў паказ дзейнасці камуністаў як арганізатараў барацьбы з ворагам, змешчаны эпизод узаемадзеяння беларускіх атрадаў з 16-й Смаленскай брыгадай пры абароне Полацка-Лепельскай зоны ў другой палове красавіка 1944 г., а таксама прыведзены даныя аб стратах, якія нанеслі гітлераўцам партызаны расійскай брыгады падчас баёў у раёне вёскі Цетча [11, с. 48].

Значна актывізавалі даследчую дзейнасць па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, у тым ліку і партызанскага руху, рашэнні XX з'езда КПСС і наступіўшая пасля яго «адліга». Акрамя таго, паводле меркавання А.А. Кавалені, «немалаважнае значэнне для беларускіх гісторыкаў меў і той факт, што на чале рэспубліканскага кіраўніцтва з 1956 г. стаялі К.Т. Мазураў і П.М. Машэраў» [6, с. 134].

Калі ў першае пасляваеннае дзесяцігоддзе выйшлі чатыры працы, у якіх былі змешчаны звесткі пра ўзаемадзеянне, то ў перыяд з 1957 па 1960 год іх колькасць вырасла больш

чым у два разы. Пры гэтым значнае месца заняў паказ гераічнай барацьбы камсамола.

Праз год пасля з'езда выходзіць другое выданне кнігі Г.М. Шчарбатава «Камсамол Беларусі ў баях за Радзіму», дзе акрамя звестак пра атрад імя Гастэлы ўпершыню пададзена інфармацыя аб дыверсійнай дзейнасці на тэрыторыі Беларусі маскоўскай камсамольскай групы А. Колесавай [27, с. 43–44].

У той самы год у кнізе Р. Абловай, напісанай на аснове сапраўдных гістарычных дакументаў, пададзены неапублікаваныя раней у гістарыяграфіі звесткі пра атрад імя Гастэлы: стварэнне новых партызанскіх атрадаў (назвы не згаданы) на тэрыторыі Беларусі, фарміраванне брыгады № 121 імя Брагіна [1, с. 42 – 43]. Аўтар прыводзіць даныя аб саставе брыгады па стане на вясну 1944 г. і выніках баявой дзейнасці маскоўскіх камсамольцаў за перыяд вайны. У якасці новай можна разглядаць інфармацыю аб маскоўскай групе Колесавай, якая дыслацыравалася ў Крупскім раёне і разам з мясцовымі атрадамі пусціла пад адхон сем эшалонаў. У кнізе ёсць і вядомыя звесткі аб атрадзе камсамольцаў Кіраўскай вобласці імя Кірава і атрадзе імя Лазо, сфарміраванага Новасібірскім абкомам камсамола [1, с. 46].

У артыкуле Е. Шавялёвай пра партызанку Алену Колесаву змешчаны новы эпізод узаемадзеяння – сумесны напад беларускіх атрадаў і яе групы на гарнізон у мястэчку Выдрыца Крупскага раёна 11 верасня 1942 г. [25, с. 225–226].

Шэраг новых звестак аб атрадах і групах, сфарміраваных расійскім камсамолам для баявой дзейнасці на тэрыторыі Беларусі, паказана ў працах канца 50-х гг. вядомага беларускага гісторыка І.С. Краўчанкі. У кнізе аб барацьбе камсамола Беларусі ў 1941 – 1944 гг. указана месца дысантавання вясной 1942 г. маскоўскай групы А. Колесавай, прыведзена інфармацыя аб агульнай колькасці эшалонаў, пушчаных пад адхон маскоўскімі камсамолкамі, у тым ліку і ва ўзаемадзеянні з мясцовымі атрадамі [8, с. 19].

У даследаванні І.С. Краўчанкі аб рабоце Кампартыі Беларусі ў ваенны перыяд, асноўнай крыніцай якога з'явіліся дакументы партыйных архіваў, матэрыялы БШПР, змешчаны раней не публікаваныя звесткі аб колькасным складзе атрадаў расійскага камсамола імя Кірава і імя Лазо. Згадана, што ЦК КП(б)Б зацвердзіў камандных падраздзяленняў і накіраваў іх у Беларусь [9, с. 30]. Гэта сведчанне таго, што ЦК КП(б)Б у савецкім тыле ўзаемадзейнічаў з камсамольскімі органамі.

Свой працяг камсамольская тэматыка атрымала ў артыкуле І.С. Краўчанкі і Р.М. Шавялы «В боях за Родину», дзе акрамя двух ужо вядомых эпізодаў дзейнасці атрада імя Гастэлы, зга-

дана, што група А. Колесавай перадавала партызанам з мясцовых атрадаў Міншчыны вопыт мініравання эшалонаў праціўніка [10, с. 301].

У 1958 г. выйшлі дзве працы па гісторыі Смаленскага партызанскага палка «13», які з красавіка 1943 і да ліпеня 1944 г. змагаўся супраць гітлераўцаў на тэрыторыі Беларусі. У артыкуле М.І. Баравіковай пералічаны беларускія атрады, якія далучыліся ў кастрычніку 1943 г. да лагера палка ў Боўкінскім лесе, аднак не згадана аб іх удзеле з палком С.У. Грышына ў Боўкінскай абароне. Аўтар назвала прозвішчы камандзіраў беларускіх фарміраванняў, з якімі полк «13» узаемадзейнічаў пры правядзенні аперацый на правым беразе Дняпра [2, с. 474, 487].

У кнізе М.К. Кіраева і В.А. Звяздаевай «Гришинцы», падрыхтаванай на аснове дакументаў Смаленскага абласнога партыйнага архіва, успамінаў удзельнікаў партызанскага руху, уключана некалькі новых звестак аб узаемадзеянні беларускіх партызан з палком «13». Так, у студзені 1943 г., калі полк часова знаходзіўся на тэрыторыі Лёзненскага раёна, яго камандаванне пры дапамозе мясцовых партызан адправіла параненых і хворых на Вялікую зямлю [7, с. 54]. У кнізе пазначаны дата ўваходжання палка «13» у падпарадкаванне БШПР і нумар мясцовага палка, з якім узаемадзейнічалі грышынцы на правабярэжжы Дняпра [7, с. 88, 92].

Аўтары кнігі адзначылі, што ў Гарадзецкім урочышчы на пачатак кастрычніка 1943 г. для злучэння з часцямі Чырвонай Арміі было сцягнута каля 6 тысяч партызан (колькасны склад палка «13» на той час быў прыкладна 2,5 тыс. чалавек), аднак не назвалі беларускія атрады, якія там былі і потым разам са Смаленскім фарміраваннем трымалі абарону супраць карнікаў у Боўкінскім лесе [7, с. 73].

У кнізе «Гришинцы», як і ў артыкуле М.І. Баравіковай, напісана аб дзейнасці камандавання палка «13» па разгортванні партызанскага руху на Магілёўшчыне шляхам арганізацыі патрыятычных груп, а таксама ўказваецца, што полк увесь час папаўняўся ў рэгіёне з мясцовага насельніцтва [2, с. 486; 3, с. 14; 7, с. 71, 92].

Падагульняючы працы па гісторыі Смаленскага палка «13», варта сказаць, што інфармацыя ў іх узятая з расійскіх крыніц і таму мала звестак аб сумесных дзеяннях з беларускімі партызанскімі фарміраваннямі. Да таго ж даследчыкі гісторыі палка падчас вайны былі ў яго радах і таму змяшчалі матэрыял, які паказваў вядучую ролю фарміравання ў барацьбе з гітлераўскімі войскамі на тэрыторыі Беларусі.

Неабходна адзначыць, што з усіх кніг, якія выйшлі ў канцы 50-х гг. па гісторыі ўсенароднай барацьбы ў Беларусі, найбольш значнай з'яўляецца кніга П.П. Ліпілы [12]. У яе ўключаны

ковыя эпизоды, якія датычацца сумеснай дзейнасці армейскай групы П.В. Пыжова і груп мясцовых патрыётаў у Асіповіцкім раёне, дапамогі 154 Смяленскай брыгады і батальёна Смяленскага палка І.Ф. Садчыкава беларускім брыгадам у Баях супраць карнікаў у Полацка-Лепельскай зоне ў сярэдзіне студзеня 1944 г., узаемадзеянне падчас прарыву нямецкай блакады Полацка-Лепельскай зоны ў пачатку мая 1944 г. [12, с. 48, 219, 216].

П.Л. Ліпіла ўпершыню змясціў інфармацыю пра атрад С.А. Ваўпшасова. У манаграфіі дадзена колькасць беларускіх брыгад і атрадаў, якім належаў атрад «Баявы» перадаў загад ЦШПР і ЛКСМ КП(б)Б, прыведзена статыстыка вынікаў баявой дзейнасці групы А. Колесавай на тэрыторыі Мінскай вобласці з вясны 1942 г., названы прозвішчы камандзіраў беларускіх падраздзяленняў, якія сумесна з атрадам імя Гастэлы па загаде Мінскага падпольнага абкома КП(б)Б зрабілі напад на гарнізон праціўніка ў Ломавічах Акцябрскага раёна [12, с. 96, 127, 153–154].

Расійскай гісторык М.І. Макараў першым паказаў узаемадзеянне беларускіх і калінінскіх брыгад пры абароне Брацкага партызанскага краю. У яго кнізе «Партизанские были» адзначана, што загад дзве карныя экспедыцыі ў перыяд з канца студзеня да сярэдзіны сакавіка 1943 г. адбыліся злучэння сілы партызанскіх брыгад пад кіраўніцтвам упаўнаважанага штаба партызанскага руху Калінінскай вобласці Штрахова. У першай аперацыі не называюцца канкрэтныя партызанскія фарміраванні, аднак з аналізу рэзультатаў баявых дзеянняў вынікае, што аўтар меў на ўвазе і беларускія брыгады. Пры апісанні другой карнай экспедыцыі ўжо гаворыцца аб уваходжанні беларускіх брыгад у падпарадкаванне Штрахова [14, с. 81, 84]. Аднак М.І. Макараў не пазначыў, што ў сакавіку 1943 г. каардынацыяй дзейнасці партызанскіх сіл краю займалася аперацыйная група ЦШПР.

У звестках аб адной з самых цяжкіх карных экспедыцыяў – снежаньскай 1943 г. – пералічаны прозвішчы камандзіраў беларускіх і калінінскіх брыгад, якія сумесна супрацьстаялі гітлераўцам, і сказана, што ЦШПР даручыў арганізаваць барацьбу з карнікамі камандзіру Асвейскай брыгады І.К. Захараву [14, с. 110 – 111].

Навуковую вартасць працы М.І. Макарава змяняе адсутнасць у ёй спасылкаў на архіўныя крыніцы.

Тама ўзаемадзеянне ў Брацкім партызанскім краі знайшла свой працяг у 3-м томе выдання «История Великой Отечественной войны Советского Союза, 1941 – 1945». Тут гаворыцца, што для барацьбы з карнай экспедыцыяй, якую праціўніцтваў у канцы студзеня 1943 г., усе атрады якіх ужо ўказанні ЦШПР аб'ядналіся, а для адбіц-

ця другой карнай экспедыцыі Калінінскі штаб па ўказанні ЦШПР стварыў адзінае камандаванне калінінскіх, беларускіх і латышскіх партызан [5, с. 478 – 479]. Аднак форма адзінага камандавання і яго персанальны склад не называюцца.

Расійскі гісторык Г.Ф. Сарчанка ўпершыню ў гістарыяграфіі вылучыў тэму баявой садружнасці расійскіх і беларускіх партызан у якасці самастойнай для даследавання. У працах пачатку 60-х гг. на аснове шырокага выкарыстання дакументаў і матэрыялаў архіваў, успамінаў паказана да 20-ці эпизодаў узаемадзеяння на тэрыторыі Брацкага партызанскага краю, большасць з якіх сустракаецца ўпершыню [18–19]. Да іх можна аднесці інфармацыю пра ўдзел армейскага атрада А.І. Петракова ў разгортванні партызанскага руху на Віцебшчыне, звесткі пра сумесныя напады атрадаў на гарнізоны праціўніка ў Расонах, Вецслабадзе, на чыгуначным участку Боркавічы – Дрыса і інш.

Г.Ф. Сарчанку удалося падрабязна апісаць баявую садружнасць партызан у барацьбе з карнікамі ў Брацкім краі, паказаць парадак кіравання брыгадамі і ўдзел ЦШПР у гэтай справе. Варта адзначыць, што ў кнізе названага аўтара «В строю бессмертных», якая апублікавана ў 1964 г., эпизоды па ўзаемадзеянні прыведзены тыя самыя, што і ў кнізе «В огне народной войны» (1962 г.)

Пры ўсёй значнасці для даследавання тэмы ўзаемадзеяння працы Г.Ф. Сарчанкі не пазбаўлены ідэалагічных штампаў, характэрных для таго часу, а інфармацыя аб сумесна праведзеных баявых аперацыях носіць не столькі даследчы, колькі апісальны характар. Недастаткова аб'ектыўна паказана кіраўніцтва партызанскімі сіламі краю падчас карнай аперацыі ў першай палове лютага 1943 г. Амаль нічога не сказана пра парадак падрыхтоўкі і кіраўніцтва сумеснымі аперацыямі супраць нямецкіх гарнізонаў. На дакладнасць і паўнату асвятлення гэтых і некаторых іншых эпизодаў баявой садружнасці ў кнізе «В строю бессмертных» паўплывала тое, што ў ёй аўтар не выкарыстаў мемуары актыўнага ўдзельніка баявых аперацый у Брацкім партызанскім краі камандзіра беларускай брыгады А.В. Раманава.

Звесткі аб узаемадзеянні беларускіх і расійскіх партызанскіх фарміраванняў утрымліваюцца ў зборніках першай паловы 60-х гг. У артыкулах М.І. Макарава, С.Ф. Рудзіча, І.С. Краўчанкі са зборніка «Советские партизаны», які выйшаў у 1961 г., паказана толькі інфармацыя агульнага характару пра баявую садружнасць расійскіх і беларускіх партызан [21, с. 105; 152; 388]. В.К. Гагалюк і І.Г. Старынаў змясцілі эпизоды, якія раней ў гістарыяграфіі не сустракаліся. Першы звярнуў увагу на кантакты камандзіраў

беларускіх і расійскіх партызанскіх атрадаў у Бранскіх лясах, другі – на дапамогу расійскага атрада Р.М. Лінькова беларускім партызанам у авалоданні падрыўной справай [21, с. 265, 272, 721–722]. Р.М. Шавяля назваў прыкладную лічбу беларускіх партызан, якіх маскоўская група А. Колесавай навучыла мастацтву мініравання [21, с. 414].

У другім выданні зборніка, у параўнанні з першым, ёсць новыя звесткі па тэме. Так, расійскі гісторык Л.В. Котаў (у першым зборніку артыкула не было) адзначыў, што Смаленскі абком ВКП(б) удзельнічаў у фарміраванні атрада К.С. Заслонава, са спасылкай на дакументы Смаленскага абласнога архіва паказаў дзейнасць ЗШПР па арганізацыі і кіраўніцтве партызанскім рухам ва ўсходніх раёнах Беларусі, назваў смаленскія партызанскія фарміраванні і рэгіёны рэспублікі, дзе яны дзейнічалі з вясны 1943 г. да ліпеня 1944 г. [22, с. 127, 162–163, 171].

Інфармацыя аб часе дзейнасці расійскіх камсамольскіх атрадаў імя Лазо і «Сібірак» на тэрыторыі Беларусі паказана ў артыкуле Р.М. Шавяля [22, с. 555].

У зборніку дакументаў і матэрыялаў аб партызанскай барацьбе на Смаленшчыне змешчаны пратакол пасяджэння бюро абкома ВКП(б) аб стварэнні партызанскага атрада № 18 колькасцю 41 чалавек на чале з К.С. Заслонам і ўспаміны камандзіра 1-й Смаленскай брыгады Н.П. Пятровічава, у якіх ён у агульным плане згадвае пра ўзаемадзеянне з беларускімі партызанскімі фарміраваннямі на Віцебшчыне ў канцы 1943 – пачатку 1944 г. [15, с. 24, 62–63].

Каштоўная інфармацыя аб мэтах і выніках рэйду расійскага атрада А.К. Флегантава і яго ўзаемадзеянні з беларускімі партызанскімі брыгадамі і падраздзяленнямі ўтрымліваецца ў манаграфіі Л.Н. Бычкова [4, с. 272].

Да названай тэмы можна аднесці аўтарэфераты кандыдацкіх дысертацый М.І. Баравіковай і Г.Ф. Сарчанкі [3; 20]. У першым разглядаецца дзейнасць камуністаў Смаленскага палка «13» як арганізатараў і кіраўнікоў партызанскай барацьбы, аднак пра ўзаемадзеянне з беларускімі патрыятычнымі групамі і партызанскімі атрадамі на Магілёўшчыне гаворыцца толькі ў агульным плане. Згадана, што на тэрыторыі Беларусі полк дзейнічаў пад кіраўніцтвам як Смаленскага, так і Магілёўскага падпольных абкомаў партыі. Гаворачы аб ўзаемадзеянні палка «13» з мясцовымі партызанамі пры правядзенні дыверсій, аўтар не называе атрады і не паказвае баявыя эпізоды. У інфармацыі аб абароне палка «13» у Боўкінскім лесе аўтар не згадвае пра ўдзел у ёй беларускіх партызан [3, с. 12–15]. З выкарыстанай у аўтарэфераце літаратуры бачна, што гэта расійскія крыніцы.

У аўтарэфераце Г.Ф. Сарчанкі прыведзены ўжо вядомыя па кнізе «В огне народной войны» факты ўзаемадзеяння беларускіх і расійскіх партызанскіх фарміраванняў на тэрыторыі Брацкага партызанскага краю.

Пры даследаванні літаратурных крыніц выяўлена, што ў адзначаны перыяд ішло назапашванне фактычнага матэрыялу пра сумесныя дзеянні беларускіх і расійскіх партызанскіх сіл у 1941–1944 г. З прычын ідэалагічнага, навуковага і арганізацыйнага характару непасрэдна па тэме выйшлі толькі працы расійскага гісторыка Г.Ф. Сарчанкі.

Заўважана відавочная перавага ў публікацыях звестак пра ўзаемадзеянне беларускіх партызан з камсамольскімі фарміраваннямі – атрадам імя Гастэлы і групай А. Колесавай, а таксама рэйдавай коннай групай А.К. Флегантава. Ад пачатку 50-х гг. у працах беларускіх даследчыкаў стала з'яўляцца інфармацыя аб сумесных дзеяннях беларускіх і смаленскіх партызан у Полацка-Лепельскай зоне, а з канца 50-х гг. у публікацыях расійскіх гісторыкаў паведамленні пра ўзаемадзеянне калінінскіх і беларускіх брыгад.

Эпізоды ўзаемадзеяння ў пераважнай большасці датычацца Віцебскай вобласці, часткова Магілёўшчыны, Міншчыны, Латвіі і Пскоўшчыны. У названы перыяд па-за ўвагай гісторыкаў засталася ўзаемадзеянне расійскіх і беларускіх партызанскіх сіл на Браншчыне і Смаленшчыне. Не паказана ўзаемадзеянне беларускіх і расійскіх партызан, акрамя аднаго факта, восенню – зімой 1941 года.

Разам з тым аналіз крыніц дае магчымасць меркаваць, што ўзаемадзеянне беларускіх і расійскіх партызанскіх фарміраванняў адыгрывала важную ролю ў разгортванні партызанскага руху на акупіраванай тэрыторыі, у актывізацыі дыверсійнай дзейнасці на камунікацыях праціўніка і ў барацьбе з яго карнымі экспедыцыямі.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Аблова, Р.Т. Это было в Белоруссии / Р.Т. Аблова. – М., Молодая гвардия, 1957. – 192 с.
2. Боровикова, М.И. История боевых действий Смоленского партизанского соединения «13» / М.И. Боровикова // Ученые записки Смоленского педагогического института. Вып. 7. – Смоленск : Смоленское книжное издательство, 1958. – С. 438 – 492.
3. Боровикова, М.И. Коммунисты Смоленщины – организаторы и руководители партизанской борьбы в Смоленской области в период Великой Отечественной войны (На примере боевой деятельности партизанского Соединения «13»). АҚД / М.И. Боровикова. – М., 1954. – 20 с.
4. Бычков, Л.Н. Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 (Краткий очерк) / Л. Н. Бычков. – М., Мысль, 1965. – 454 с.
5. История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941 – 1945. В 6 т. Т. 3. – М, Воениздат, 1961. – 662 с.

10. Каваленя, А.А. Маладзь Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны / А.А. Каваленя // Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны: Праблемы гістарыяграфіі і крыніцазнаўства. – Мінск: Бел. навука, 1999. С. 123–162.
11. Краўчанка, І.С. Звездаева, В.А. Гришинцы. Из истории работы партизанского отряда «Тринадцать» Партизанского Союза С.В. Гришина / М.К. Кирилл, В.А. Звездаева. – Смоленск: Смоленское книжное издательство, 1958. – 105 с.
12. Краўчанка, І.С. Камсамол Беларусі ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны (1941–1944 гг.) / І.С. Краўчанка. – Мінск, Дзярж. выд. БССР, 1958. – 48 с.
13. Краўчанка, І.С. Работа Кампартыі Беларусі ў тылу ворага (1941–1944) / І.С. Краўчанка. – Мінск, выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1959. – 176 с.
14. Лаванен, І.С., Швела, Г.Н. В боях за Родину зимой 1941 года – 1945 год // Комсомол – нашей доблестной партии сын / ред. А.К. Зинин, А.А. Маркелов. – Мінск: Госиздат БССР, 1960. – С. 256–322.
15. Лабанок, У.Е. Большэвікі Віцебшчыны – організатары барацьбы працоўных вобласці супроць нямецка-фашысцкіх захопнікаў / У.Е. Лабанок // Большэвікі Беларусі. – 1952. – № 1. – С. 36–50.
16. Липило, П.П. КПБ – организатор и руководитель партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны / П.П. Липило. – Минск, Госиздат БССР, 1959. – 260 с.
17. Літвін, А.М. Стварэнне і баявая дзейнасць партызанскіх фарміраванняў на тэрыторыі Беларусі (А.М. Літвін // Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны: Праблемы гістарыяграфіі і крыніцазнаўства. – Мінск: Бел. навука, 1999. – С. 90–122.
18. Макаров, Н.И. Партизанские были / Н.И. Макаров. – Калинин, 1959. – 136 с.
19. Партизанская борьба с немецко-фашистскими оккупантами на территории Смоленщины 1941–1943. Документы и материалы. – Смоленск: Кн. изд., 1962. – 520 с.
20. Пономаренко, П.К. Партизанская война в Белоруссии / П.К. Пономаренко // Партизанское строительство. – 1943. – № 3. – С. 36–42.
21. Пономаренко, П.К. Партизанская война в тылу врага / П.К. Пономаренко // Партизанское движение в Белоруссии. – М.: Госполитиздат, 1943. С. 35–42.
22. Сарченко, Г.Ф. В огне народной войны / Г.Ф. Сарченко. – Псков, 1962. – 164 с.
23. Сарченко, Г.Ф. В строю бессмертных / Г.Ф. Сарченко. – Псков, 1964. – 276 с.
24. Сарченко, Г.Ф. Из истории боевого содружества русского, белорусского и латышского народов в тылу врага в годы Великой Отечественной войны 1941–1944 гг. АҚД / Г.Ф. Сарченко. – М., 1963. – 30 с.
25. Советские партизаны. Из истории партизанского движения в годы Великой Отечеств. Войны: сб. ст. – М., Госполитиздат, 1961.
26. Советские партизаны. Из истории партизанского движения в годы Великой Отечеств. войны: сб. ст. – 2-е испр. и доп. изд. – М., Гослитиздат, 1963.
27. Цанава, Л. Всенародная партизанская война в Белоруссии против фашистских захватчиков. Ч. 1. / Л. Цанава. – Минск: Госиздат БССР, 1949. – 414 с.
28. Цанава, Л. Всенародная партизанская борьба в Белоруссии против фашистских захватчиков. Ч. 2. / Л. Цанава. – Минск: Госиздат, 1951. – 1034 с.
29. Швелева, Е. Партизанка Леля Колесова / Е. Швелева // Вечно живые. – М.: Молодая гвардия, 1958. С. 219–226.
30. Шчарбатаў, Г.М. Камсамол Беларусі ў баях за Радзіму / Г.М. Шчарбатаў. – Мінск: Дзярж. выд. БССР, 1950. – 60 с.
31. Шчарбатаў, Г.М. Камсамол Беларусі ў баях за Радзіму / Г.М. Шчарбатаў. – Мінск, Дзярж. выд. БССР, 1957. – 84 с.

SUMMARY

The problem of illumination is explored in historical literature for 1965 cooperation of the Byelorussian and Russian partisan formations during the Great Patriotic War (1941–1944). The author analyses united activities of partisan forces in nearby republics.

UDC 947.084.8

А.Ф. Вялікі,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі БДПУ

САВЕЦКА-ПОЛЬСКАЕ ПАГАДНЕННЕ АБ РЭПАТРЫЯЦЫІ АД 25 САКАВІКА 1957 г. ЯК НАРМАТЫЎНА-ПРАВОВАЯ БАЗА РЭПАТРЫЯЦЫІ ПАЛЯКАЎ З БССР У ПОЛЬШЧУ

Абмен насельніцтвам паміж БССР і Польскай Рэспублікай у 1944–1946 гг. і рэпатрыяцыя палякаў з БССР у Польскую Народную Рэспубліку ў 1955–1957 гг. сталі важнейшымі фактарамі беларуска-польскіх і польска-беларускіх міждзяржаўных, дыпламатычных адносін у перададні 40–50-х гг. XX ст. Аднак, калі ўмоў падпісання і змест беларуска-польскага Пагаднення ад 9 верасня 1944 г. падрабязна прааналізаваны ў айчыннай гістарыяграфіі [1; 5–6], то савецка-польскаму Пагадненню ад 25 сакаві-

ка 1957 г. прысвечаны толькі энцыклапедычныя артыкулы і фрагментарныя ўзгаданні [1–2; 6; 9]. Польскія гісторыкі звярталі ўвагу на савецка-польскі «кантэкст» Пагаднення, не аналізуючы яго змест і значэнне для працэсу рэпатрыяцыі палякаў з БССР у Польшчу [9–11]. Разам з тым Пагадненне ад 25 сакавіка 1957 г. з'яўлялася асноўнай нарматыўна-прававой базай, на аснове якой ажыццяўлялася рэпатрыяцыя беларускіх палякаў у ПНР у 1957–1959 гг. Таму мэтай напісання артыкула з'яўляецца аналіз умоў падпі-